

**QADRIYATLAR FALSAFASI: MILLIY VA UMUMINSONIY
QADRIYATLARNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI**

Muallif: Mamatqulova Nilufar Xusanovna

Tashkilot: Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali

Annotatsiya

Mazkur maqolada qadriyatlar falsafasining mazmun-mohiyati, uning inson va jamiyat hayotidagi ahamiyati, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning o'zaro aloqadorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, globallashuv sharoitida qadriyatlarni asrab-avaylash, yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va jamiyat taraqqiyotida axloqiy mezonlarning o'rnini mustahkamlash masalalariga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: qadriyat, aksiologiya, falsafa, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, ma'naviyat, axloq, globallashuv, yoshlar tarbiyasi.

Kirish

Qadriyatlar insoniyatning ko'p asrlik tarixiy tajribasi, ma'naviy merosi va ijtimoiy taraqqiyoti davomida shakllangan muhim tushunchalardan biridir. Insonning dunyoqarashi, hayotiy maqsadlari, xulq-atvori va jamiyatdagi o'rnini ko'p jihatdan u e'tirof etadigan qadriyatlar bilan belgilanadi. Shu sababli qadriyatlar masalasi falsafaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Qadriyatlarni falsafiy jihatdan o'rganuvchi soha **aksiologiya** deb ataladi. Aksiologiya qadriyatlarning mohiyati, kelib chiqishi, turlari, inson va jamiyat hayotidagi vazifalarini o'rganadi. Ushbu yo'nalish doirasida ezgulik, adolat, erkinlik, inson qadr-qimmati, vatanparvarlik, tinchlik va ma'naviy kamolot kabi tushunchalar tahlil qilinadi.

Bugungi globallashuv davrida qadriyatlar falsafasini o'rganish yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki axborot oqimining kuchayishi, madaniyatlararo aloqalarning kengayishi va ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishi insonning qadriyatlarga bo'lgan munosabatiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda milliy o'zlikni saqlash bilan birga, umuminsoniy tamoyillarga hurmat bilan yondashish muhim vazifalardan biridir.

1. Qadriyatlar falsafasining nazariy asoslari

Qadriyat tushunchasi inson va jamiyat uchun muhim bo'lgan moddiy, ma'naviy, axloqiy, estetik hamda ijtimoiy hodisalarni ifodalaydi. Qadriyatlar insonning ehtiyojlari, manfaatlari, e'tiqodi va hayotiy qarashlari bilan chambarchas bog'liq. Ular shaxsning xatti-harakatlarini yo'naltiradi, jamiyatda muayyan me'yorlar va munosabatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Falsafiy nuqtayi nazardan qadriyatlar inson hayotining mazmunini belgilashda muhim o'rin tutadi. Masalan, adolat qadriyati ijtimoiy munosabatlarda tenglik va haqqoniylikka intilishni anglatadi. Erkinlik qadriyati insonning mustaqil fikrlashi va o'z imkoniyatlarini namoyon etishi bilan bog'liq. Inson qadr-qimmatini esa har bir shaxsga hurmat bilan munosabatda bo'lish zarurligini ifodalaydi.

Qadriyatlarni bir necha turga ajratish mumkin:

- **Moddiy qadriyatlar** — inson hayoti uchun zarur bo'lgan moddiy ne'matlar va boyliklar.
- **Ma'naviy qadriyatlar** — bilim, ilm-fan, ta'lim, ma'rifat va ma'naviy meros.
- **Axloqiy qadriyatlar** — halollik, vijdon, adolat, mehr-oqibat va mas'uliyat.
- **Estetik qadriyatlar** — go'zallik, san'at, nafosat va badiiy ijod.
- **Milliy qadriyatlar** — xalqning tili, urf-odatlar, an'analari, tarixiy xotirasi va madaniy merosi.
- **Umuminsoniy qadriyatlar** — tinchlik, inson huquqlari, erkinlik, bag'rikenglik va inson qadr-qimmatini e'zozlash.

Mazkur qadriyatlar bir-biridan farq qilsa-da, ular o'zaro uzviy aloqadorlikda namoyon bo'ladi. Ularning uyg'unligi insonning har tomonlama kamol topishi va jamiyatning barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

2. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'zaro aloqadorligi

Milliy qadriyatlar muayyan xalqning tarixiy taraqqiyoti, turmush tarzi, tili, diniy va madaniy tajribasi asosida shakllanadi. O'zbek xalqining kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, mehmondo'stlik, mahalla hamjihatligi, oilaga e'tibor, mehr-oqibat va o'zaro yordam kabi fazilatlari milliy ma'naviy merosning muhim tarkibiy qismlaridir.

Milliy qadriyatlar insonda o'z xalqining tarixiga, madaniyatiga va ona tiliga hurmat tuyg'usini shakllantiradi. Ular avlodlar o'rtasidagi ma'naviy uzviylikni ta'minlash, tarixiy xotirani asrash va milliy o'zlikni anglashda muhim ahamiyatga ega.

Umuminsoniy qadriyatlar esa millati, tili, dini va yashash joyidan qat'i nazar, barcha insonlar uchun ahamiyatli bo'lgan tamoyillarni qamrab oladi. Tinchlik, inson huquqlari, adolat, o'zaro hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik shular jumlasidandir.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni bir-biriga qarama-qarshi qo'yish to'g'ri emas. Aksincha, ular bir-birini boyitishi va to'ldirishi mumkin. Milliy an'analar umuminsoniy tamoyillar bilan uyg'unlashganida jamiyatda o'zaro hurmat, hamjihatlik va ijtimoiy mas'uliyat yanada mustahkamlanadi.

Shu bilan birga, har qanday urf-odat yoki an'anaga tanqidiy fikrlash asosida yondashish ham muhimdir. Insonning sha'ni, huquqlari va erkinliklariga zid keladigan qarashlarni faqat an'ana ekanligi sababli oqlab bo'lmaydi. Demak, qadriyatlarni asrash jarayoni ularni zamon talablari va insonparvarlik tamoyillari bilan uyg'un holda rivojlantirishni ham talab qiladi.

3. Globallashuv sharoitida qadriyatlar masalasi

Globallashuv zamonaviy jamiyat hayotining iqtisodiy, siyosiy, madaniy va axborot sohalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet va raqamli texnologiyalar tufayli turli xalqlarning madaniyati, urf-odatlari va dunyoqarashlari o'rtasidagi aloqalar kengaymoqda. Bu jarayon yangi bilimlarni egallash, tajriba almashish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Biroq globallashuv ayrim muammolarni ham yuzaga chiqaradi. Xususan, iste'molchilik kayfiyatining kuchayishi, ma'naviy merosga befarqlik, yolg'on axborotlarning tarqalishi va milliy madaniyatga yuzaki munosabatda bo'lish shular jumlasidandir.

Bunday sharoitda qadriyatlarni himoya qilish deganda tashqi dunyodan uzilish yoki boshqa madaniyatlarni inkor etish tushunilmasligi kerak. Asosiy vazifa — milliy o'zlikni anglagan holda, boshqa xalqlarning madaniyati va tajribasiga hurmat bilan munosabatda bo'lish, foydali bilim va tajribalarni o'zlashtirish hamda ma'naviy mustaqillikni saqlashdir.

Qadriyatlar barqarorligi, avvalo, oilada, ta'lim muassasalarida va jamiyatdagi kundalik munosabatlarda shakllanadi. Shuning uchun yosh avlodga qadriyatlarni faqat nazariy tushuntirish bilan cheklanmasdan, ularni amaliy hayotda namoyon etish muhimdir.

Masalan, halollik haqida ta'lim berish bilan bir qatorda, ta'lim jarayonida adolat va akademik halollik qoidalariga rioya etish zarur.

4. Yoshlar tarbiyasida qadriyatlar falsafasining ahamiyati

Yoshlar jamiyatning kelajagini belgilovchi muhim ijtimoiy qatlam hisoblanadi. Ularning dunyoqarashi, ma'naviy qiyofasi va hayotiy maqsadlari jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli yoshlar tarbiyasida qadriyatlar falsafasidan foydalanish muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Birinchidan, qadriyatlar yoshlarning axloqiy mezonlarini shakllantiradi. Halollik, mas'uliyat, adolat va vijdonlilik shaxsning jamiyat oldidagi burchini anglashiga yordam beradi.

Ikkinchidan, milliy qadriyatlarni o'rganish yoshlarda tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash tuyg'usini rivojlantiradi. O'z xalqining madaniy merosini bilgan yoshlar uni asrash va kelajak avlodlarga yetkazish zarurligini chuqurroq anglaydi.

Uchinchidan, umuminsoniy qadriyatlar yoshlarni bag'rikenglik, muloqot madaniyati va boshqa insonlarning huquqlariga hurmat ruhida tarbiyalaydi. Bu esa turli qarashlarga ega insonlar o'rtasida sog'lom munosabatlar o'rnatilishiga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, zamonaviy ta'lim jarayonida qadriyatlar bilan bog'liq masalalarni muhokama qilish yoshlarning mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Talabalarni axloqiy muammolar yuzasidan fikr yuritishga, dalillarni tahlil qilishga va asoslangan xulosalar chiqarishga o'rgatish lozim.

Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'lim muassasalarida falsafa, etika, tarix va ma'naviyatga oid mashg'ulotlarni hayotiy misollar, ilmiy munozaralar hamda amaliy loyihalar bilan boyitish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qadriyatlar falsafasi insonning hayotiy maqsadlari, axloqiy qarashlari va jamiyatdagi munosabatlarini anglashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Qadriyatlar shaxsning ma'naviy kamoloti, ijtimoiy birdamlik va jamiyat barqarorligining muhim omillaridan biridir.

Milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, umuminsoniy tamoyillarga hurmat bilan yondashish va ularni zamonaviy hayot talablariga mos ravishda rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi. Ayniqsa, yosh avlodda mustaqil fikrlash, vatanparvarlik, halollik, bag'rikenglik va ijtimoiy mas'uliyat tuyg'ularini shakllantirishda qadriyatlar falsafasining imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarur.

Qadriyatlarning haqiqiy ahamiyati ularning faqat nazariy jihatdan e'tirof etilishida emas, balki kundalik hayotda amal qilinishida namoyon bo'ladi. Oila, ta'lim muassasalari va jamiyat hamkorligida qadriyatlarga asoslangan muhitni shakllantirish ma'naviy yetuk, mas'uliyatli va faol fuqarolarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aristotel. *Nikomax etikasi*. — Axloq va ezgulik masalalariga oid falsafiy asar.
2. Kant I. *Axloq metafizikasiga asos*. — Axloqiy burch va inson qadr-qimmati masalalariga oid asar.
3. Karimov I. A. *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
4. Mirziyoyev Sh. M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. — Toshkent: O'zbekiston, 2021.
5. Falsafa: darslik. — Oliy ta'lim muassasalari uchun falsafaga oid o'quv adabiyotlari.
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Yangi tahrir. — Toshkent, 2023.